

УДК 811.111'24.32
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-2/08>

Голіней Т. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СЛОВОТВОРЧІ ЕЛЕМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено дослідженню значення, сфер і джерел походження словотворчих елементів англomовних екологічних неологізмів. Неологізми, чи інноваційні мовні одиниці, є засобами номінації нових понять. Ці одиниці також по-новому позначають ті поняття чи фрагменти позамовної дійсності, що вже існують. Еконеологізми є новими одиницями, що виникли у підмові сфери екології. Термін «підмова» використовується для позначення мови тієї чи іншої професійної сфери знання та діяльності людства. Нині сфера екології вважається однією із постачальниць не тільки нових лексичних і фразеологічних одиниць, але й словотворчих елементів в англійську мову. Це свідчить не тільки про постійний розвиток її словникового складу, але й про взаємодію різних підсистем мови загалом.

У статті аналізуються афіксальні елементи, що є засобами творення англomовних неологізмів сфери екології. Афіксальний спосіб словотворення є одним із найбільш продуктивних в англійській мові. Нові словотворчі афікси з'являються не тільки в підмові сфери екології, але й у загальноживаній англійській мові, стаючи засобами творення її інноваційних одиниць різних фахових підмов і сфер. Засобами творення англomовних інноваційних одиниць сфери екології є афікси, що виникли в сферах комп'ютерних технологій, біотехнологій, сільського господарства, інших галузей науки та техніки. Виконання ролі словотворчих елементів різнорівневими мовними одиницями та елементами є результатом їх функціональної переорієнтації, що є особливим дериваційним процесом, не пов'язаним зі зміною їх форми.

Афіксоїдні елементи, які є засобами творення англomовних еконеологізмів, а також інноваційні одиниць інших професійних сфер походять не тільки з англійської, але й з грецької мови. Афікси грецького походження є префіксальними словотворчими елементами англomовних інноваційних одиниць сфери екології, що з'явилися в англійській мові внаслідок скорочення давньогрецьких кореневих морфем. Окремі афікси, що беруть участь у творенні англomовних еконеологізмів та з'явилися саме у підмові сфери екології, є синонімічними.

Ключові слова: англійська мова, афікс, дериваційний процес, еконеологізм, словотворення, підмова, сфера екології.

Постановка проблеми. Сфера екології є однією із постачальниць не тільки нових лексичних і фразеологічних одиниць, але й словотворчих елементів в англійську мову. На думку українського неолога Ю. А. Зацного, «виникнення нових елементів, які виконують функцію словотворчих, пов'язане з процесами переходу повнозначних слів у словотворчі морфемі, існуванням значної кількості елементів, які виконують, фактично, функцію словотворчих, проте, за своїми рисами та характеристиками займають проміжне положення між лексемами та афіксами» [2, с. 17]. Хоча інноваційні лексичні і фразеологічні одиниці англійської мови сфери екології вивчалися науковцями [1; 4], її інноваційні словотворчі еле-

менти ще не стали предметом окремого системного дослідження.

Постановка завдання. Саме цей факт і зумовлює актуальність статті, а її мета полягає в аналізі інноваційних словотворчих елементів, за допомогою яких утворюється нова лексика англійської мови сфери екології. Завданнями статті є визначення понять «неологізм», «інноваційна одиниця», «еконеологізм», «підмова», встановлення словотворчих елементів англomовних інноваційних одиниць вказаної сфери, з'ясування значення та сфер і джерел походження цих елементів.

Виклад основного матеріалу. Неологізмом (від давньогрец. *νέος* – новий, *λόγος* – мовлення, слово) вважають «мовну одиницю, що

утворена для визначення нового поняття» [4, с. 8]. Подібні одиниці не тільки фіксують нові поняття, явища та об'єкти реальності, але й по-новому називають ті, що вже існують [2, с. 18]. Синонімічним поняттю «неологізм» є поняття «інноваційна одиниця». Еконеологізми є інноваційними одиницями, що з'явилися у сфері екології та її професійній підмові.

Найбільш оптимальним, на нашу думку, є розуміння «підмови», запропоноване В. М. Лейчиком: «складний об'єкт сучасного багатогранного комунікативного процесу у будь-якій професійній сфері знань і діяльності людини, який включає інтелектуальне пізнання світу та позначення результатів цього пізнання всією сукупністю власних і залучених мовних/мовленнєвих засобів відповідної національної мови» [7, с. 154].

Доведено, що одним із найбільш продуктивних способів творення англійських інноваційних лексичних одиниць загалом і нової екологічної лексики зокрема є афіксація [1, с. 150; 2, с. 21–22; 4, с. 19–21; 5, с. 32].

Завдяки афіксальному словотворенню, що належить до морфологічних способів словотворення [5, с. 38], нові одиниці утворюються шляхом приєднання словотворчих суфіксів і префіксів до основи вихідного слова. Згідно з дослідженнями Ю. А. Зацного, близько 30% англійських інновацій XXI ст. з'явилися саме завдяки афіксальному словотворенню [2, с. 21]. До його елементів науковець зараховує також ті «дериваційні форманти, що функціонували спочатку в мові як повнозначні слова чи їх частини» [2, с. 23]. Розглядаючи виконання тими чи іншими лексемами ролі словотворчих елементів, А. Е. Левицький називає цей процес терміном «функціональна переорієнтація різнорівневих мовних одиниць» [6, с. 82–86].

Одним із таких високопродуктивних дериваційних формантів є елемент *friendly*, що з'явився та поширився в англійській мові 90-х рр. XX ст. завдяки неологізму 80-х рр. *user-friendly*, тобто «зручний для користування, сконструйований в розрахунок на людину, незнайому з комп'ютерною технікою». Ця інноваційна одиниця поширилася в англійській мові завдяки рекламі, перетворившись згодом на дериваційний формант.

У підмові екології елемент *friendly* зі значенням «такий, що ставиться приязно до навколишнього середовища, не завдає шкоди природі; безпечний для природи» використовується для утворення таких інновацій, як *eco-friendly*, *environment(ally)-friendly*, *nature-friendly*, *planet-*

friendly. Популярність неологізмів з елементом *-friendly* сприяла тому, що за його зразком виник антонімічний елемент *-unfriendly*, наприклад: *environment-unfriendly*, *ozone-unfriendly*. Зарахування елементів *-friendly/-unfriendly* до розряду словотворчих базується, насамперед, на його високій продуктивності, на чому наголошує український лексиколог П. М. Карашук: «Чим більше слів із певним елементом зустрічається в мові, тим більше підстав вважати його афіксом, а не компонентом складного слова» [5, с. 32].

В англійській мові слово *abuse* використовувалося, насамперед, із значенням «зловживання». З 90-х р. XX ст. воно стає словотворчим елементом складних лексичних одиниць, які містять компонент зі значенням «об'єкт зловживання», наприклад: *alcohol-abuse*, *drug-abuse*, *child-abuse*. Вказаний словотворчий формант проникає також у підмову екології, де за його допомогою утворюється ціла низка складних неологізмів, перший компонент яких позначає живий або неживий об'єкт, якому завдається шкода, або який сам її завдає, наприклад: *vehicle-abuse*, *car-abuse*, *aerosol-abuse*, *chemical-abuse*, *mercury-abuse*, *environment-abuse*. Е. Г. Балюта вважає, що означений формант має високий потенціал утворення нових слів через те, що «розвиток науки призводить до появи нових речовин і засобів негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище» [1, с. 149].

Продуктивним словотворчим елементом у підмові екології стає також *-free*, який використовується в ній зі значенням «такий, що не містить у собі речовину, компонент, чинник». Зазначимо, що спочатку вказаний формант мав значення «звільнений (від сплати, податку)», наприклад: *tax-free*, *toll-free*. Пізніше вказаний елемент отримав алегоричне, переносне, фігуральне значення, зокрема: *carefree*, *troublefree*.

Подальше поширення вказаного форманта пов'язують із мовою реклами: автори рекламних текстів віддавали йому перевагу над суфіксами з негативним значенням, наприклад, над суфіксом *-less*, у зв'язку з тим, що «мова реклами має бути хвалебною і позитивною» [8, с. 39]. Пізніше в англійській мові з'являються такі складні новоутворення, як *additive-free*, *smoke-free*, *lead-free*, *pollution-free*, *cyanide-free*, *CFC-free*.

Наприкінці XX – початку XXI ст. поширеним дериваційним засобом у підмові сфери екології стає формант *-watch*. Найчастіше він використовувався в назвах аналітичних телевізійних та радіоекологічних програм (наприклад, *Africawatch*,

reefwatch) зі значенням «спостереження, аналіз, огляд». Моделями для таких утворень стали екологічні інновації *doomwatch* – «дослідження планети з метою відвертання екологічних катастроф», *birdwatching* – «дослідження життя птахів з екологічною метою». Елемент *-watcher* отримує значення «аналітик, оглядач, що спеціалізується в певній галузі» (*doomwatcher*). Елемент *-watch* став засобом утворення інноваційних одиниць на позначення інших телевізійних і радіопередач, зокрема *Newswatch*, *Worldwatch*.

Інші компоненти, які перейшли у розряд словотворчих елементів, є менш продуктивними у підмові сфери екології порівняно з вищезазначеними. Проте їх значення для її розвитку та розвитку самої англійської мови загалом не можна недооцінювати. Так, наприклад, за допомогою елемента *-speak* утворився екологізм *eco-speak*, що використовується для позначення спеціальної мови фахівців або прихильників екологічного руху.

Синонімічний екологізм *ecobabble* було утворено на основі слова *psychobabble* зі значенням «мова з великою кількістю психологічних термінів і понять», яке виникло в американському варіанті англійської мови через моду на різні форми та методи психоаналізу, психотерапії.

В англійській мові визначається продуктивністю у творенні інноваційних одиниць дериваційний елемент *e-* (ініціальне скорочення від слова *electronic*), пов'язаний із комп'ютерною та телекомунікаційною технікою [8, с. 49]. Вперше його було вжито в слові *e-mail*. Продуктивним він є й у творенні інноваційних одиниць підмови екології наприклад: *e-waste* – «комп'ютерні відходи, складові елементи комп'ютеру, що містять кольорові метали», *e-smog* – «високочастотні поля, що створюються у містах через скупчення різних побутових електроприладів».

За походженням нові афіксоїдні елементи англійської мови, особливо префіксальні, є кореневими морфемами грецького походження. Повністю закріпленим своїм функціонуванням і значенням за сферою екології є формант *eco-*, що утворився від давньогрецького *οἶκος* – «житло, дім, середовище». Він вважається одним із продуктивних словотворчих елементів в англійській мові загалом. Так, на початку ХХІ ст. в англійській мові нараховували більше ніж 300 інноваційних одиниць, утворених за його участю [8, с. 150], наприклад: *eco-socialism*, *eco-imperialism*, *eco-feminism*, *ecoglasnost*, *eco-mania*, *eco-scam*, *eco-terrorism*.

Досить продуктивними засобами творення інноваційних одиниць в англійській мові є ще

кілька елементів, які лише частково закріплені за сферою екології. Так, одним із найпродуктивніших серед них є префіксоїд *bio-*, що почав широко використовуватися в англійській мові в складі інноваційних одиниць, які виникли наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Формант *bio-* походить від давньогрецького *βίος* – «життя».

Зазначимо, що префіксоїд *bio-* в одиницях підмови сфери екології використовується з двома різними значеннями. Наприкінці ХХ ст. в таких одиницях, як *biohome* (*biohouse*), *biomaterial*, *biopharming*, *biofuel*, *biodiesel*, *biocement*, *biode detergent*, *bioyoghurt*, *biodegradable*, цей елемент набув значення «натуральний, біологічно та екологічно чистий, без шкідливих додатків». Формант *bio-* стає також засобом творення англомовних інноваційних одиниць підмови галузі біотехнологій, наприклад: *biotechnology*, *bioengineering*, *bioindustry*, *biotech*, *biopharming*, *biomanufacturing*, *bioengineering*, *gene-transferring*.

Одним із засобів творення англомовних інноваційних одиниць не тільки підмови сфери екології, але й підмов інших сфер стає також формант *enviro-*, який є синонімічним елементу *eco-*. Вказаний формант входить до складу таких одиниць, як *envirobusiness*, *envirogear*, *envirocorporation*, *envirotech*, *enviropig* тощо.

Зазначимо, що словотворчі елементи *eco-*, *enviro-*, *bio-* у певних контекстах вступають у парадигматичні відносини синонімії у своєму суто «екологічному» значенні на морфологічному рівні, утворюючи «словотворчий синонімічний ланцюжок» [8, с. 150]. Проте кожен з елементів цього ланцюжка поряд із загальною, інтегративною семою має диференціюючі семи.

Афіксоїд «класичного» походження *agro-*, який слугує для утворення нових слів, пов'язаних із сільським господарством, бере участь у таких екологічних інноваціях, як *agro-biotech* «агробіотехнологія», *agroecologist* «фахівець галузі дослідження екологічного стану ґрунтів». За допомогою лексеми грецького походження *auto* в англійській мові утворилася інноваційна одиниця, що слугує засобом позначення проблеми забруднення автотранспортом, – *autopollution*.

Висновки і пропозиції. Таким чином, розвиток сфери екології та виникнення в ній нових понять призводить до появи не тільки нових англомовних одиниць на їх позначення, але й інноваційних словотворчих елементів. Такі елементи є засобами афіксального словотворення, що вважається одним із найбільш продуктивних у сучасній англійській мові. Інноваційні словотворчі елементи з'являються

не тільки в підмові сфери екології, але й у загально-вживаній англійській мові та її інших фахових підмовах, зокрема підмовах сфери комп'ютерних технологій і біотехнологій, сільського господарства, різних галузей науки та техніки, стаючи засобами афіксального творення еконеологізмів. Афіксоїдні елементи, які є засобами творення англомовних інноваційних еконеологізмів, а також неологізмів інших професійних сфер, походять не тільки

з англійської, але й з грецької мови. Окремі афікси, що беруть участь у творенні англомовних еконеологізмів та з'явилися саме у підмові сфери екології, є синонімічними. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі соціофункціональних характеристик інноваційних словотворчих афіксів англійської мови сфери екології як засобів творення неологічної лексики її інших фахових підмов.

Список літератури:

1. Балюта Е. Г. Неологізми англійської мови сфери екології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 27. С. 148–152.
2. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
3. Зацний Ю. А., Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: Англо-український словник. Вінниця : Нова Книга, 2008. 360 с.
4. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. 243 с.
5. Карашук П. М. Словообразование английского языка. Москва : Высшая школа, 1977. 303 с.
6. Левицкий А. Э. Основные модели функциональной переориентации разноуровневых единиц современного английского языка. *Вісник Харківського національного університету імені В. М. Каразіна*. 1999. № 406. С. 82–88.
7. Лейчик В. М. Место языков для специальных целей в структуре современного национального языка. *Стереотипность и творчество в тексте: межвузовский* : сборник научных трудов. Пермь : Издательство Пермского университета, 2005. С. 153–160.
8. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 150 p.

Holinei T. S., Byalik V. D. WORD-FORMING ELEMENTS OF ENGLISH-LANGUAGE ECOLOGICAL NEOLOGISMS

The article is devoted to the study of meanings, spheres and sources of origin of word-forming elements of English-language ecological neologisms. Neologisms or innovative language units are means of designation of new concepts. These units in a new way also name concepts or fragments of reality that already exist. Econeologisms are new language units appeared in the sublanguange of the sphere environmental protection. The term "sublanguange" is used to define the language of a professional sphere of knowledge and activity of human beings. The sphere of ecology is considered to be one of the spheres-suppliers of new lexical and phraseological units, as well as of word-forming elements into the English language. This shows the constant development of its vocabulary and interactions of different subsystems of the language as a whole.

Affixal elements as means of forming of English-language neologisms in the sphere of ecology are analyzed in the article. The affixal way of word formation is thought to be one of the most productive in the English language. New word-forming affixes appear not only in the sublanguange of the sphere of ecology, but also in the English language of general use. They become means of creating of innovative units in other professional sublanguanges and spheres as well. Affixes that take part in the word-forming innovative processes in the English sublanguange of ecology have appeared in the spheres of computer technology, biotechnology, agriculture, as well as other branches of science and technology. The performance of the role of word-forming elements by multi-level language units and elements is the result of their functional reorientation, which is viewed as a special derivational process that is not associated with changing of their form.

Affixal elements that are means of creating English-language econeologisms, as well as innovative units of sublanguanges of other professional appears originate not only from English, but also from Greek. Affixes of Greek origin are prefixal word-forming elements of English-language innovative units of the sphere of ecology, which appeared in English as a result of the reduction of ancient Greek root morphemes. Some affixes involved in the process of creating of English-language econeologisms and appeared in the sublanguange of the sphere of ecology are synonymous.

Key words: *English language, affix, derivational process, econeologism, word formation, sublanguange, the field of ecology.*